

ժողոված 229 ռ. 94 կ. վճռեց պատուիրել զանձապահին՝ յիշեալ դումարը զրել աւանդադրամոց տումարի մէջ և ներկայացնել Աւանդորպէս զի ուղարկեն Վարմիր խաչի՝ ընկերութեան գլխաւոր վարչութեանը՝ իսկ Վրաստանի և իմերէթի, Երեւանայ, Հարաբաղի Կոնսիստորիաներին պատուիրել փութով ներկայացնել Սինօզին Վարմիր խաչի՝ ընկերութեան համար ժողոված զանձանակադրամը:

26 յուն. Սինօզը վճռեց աւանդադրամոց տումարի մէջ մուծանել Արշակերտի գաղթականների անուետով հանդանակած փողի մնացորդը՝ այն է 10,250 ռ. ոսկի փողով որ հաւասար է 15,375 թղթադրամի:

28 յուն. Սինօզը վճռեց պատուիրել Շամսու Կոնսիստորիային մահմեդական Մահմեդ Մահարրամ օղլուն իւր խնդրի համաձայն մկրտութեամբ ընդունել Հոյոց եկեղեցու ծոցը:

28 յուն. Աւետարանոց գիւղի բնակչութիւնը Սօնա Կարապետ—բէգեան Բաղդասարեան Վեհափառ Հայրապետին խնդիր էր մատուցել իւր ամուսին Միրզա Մովսիսեանի երկար ժամանակեայ առանց համբաւի տարակայութեան պատճառաւ թողլ տալ իրեն մըտանել ի նոր ամուսնութիւն: Վեհափառ Հայրապետի հրամանի համեմատ՝ Սինօզը անօրինեց պատուիրել Հարաբաղի Կոնսիստորիային՝ Շուշեցի Միրզա Մովսիսեանի տարակայութեան մասին յայտարարել «Սինօզական Հրատարակութեան» մէջ, ի հաշիւ խնդրատու Սօնա Բաղդասարեանի, և թէ մինչև վեց ամիսը չիմացուի Միրզա Մովսիսեանի ուր լինելը թողլ տալ նորա կնոջը մտանել ի նոր ամուսնութիւն:

30 յուն. Հարաբաղի Կոնսիստորիայի թ. 2230 յայտարարութիւնը լսելով՝ Սինօզը վճռեց թողլ տալ յիշեալ Կոնսիստորիային օրինաւոր պայմանով Գանձասարի վանքի կալուածքում երեսցոյ պղնձահանքը տալ հանքաբան Էլէվզերովին շահագործելու համար:

30 յուն. Սինօզը վճռեց հրամայել Երեւանի Կոնսիստորիային մահմեդական Սըդո Օսման օղլուն իւր խնդրի համաձայն, մկրտութեամբ ընդունել Հոյոց եկեղեցու ծոցը:

4 փետր. Սինօզը լսելով Օշական գիւղի բնակիչների խնդիրը և Երեւանի Կոնսիստորիայի թ. 1741 յայտարարութիւնը այդ մասին հրամայեց Օշականի Եղիշէ քահանայ Դէորբեան—Դարբինեանին անորոշ ժամանակով ուղարկել Սեանի անապատը ազախարելու, որովհետեւ նա մինչև հիմա չի կրել Սինօզի րոշած պատիժը:

ՅԱՆՆԱՅԻՄԱՆ ԿՐԻՍՏՈՍ 1893 թ. ՓԵՏՐՈՒԱՐ.

ՍՈՒՐԲ ԿՈՅՍ ՍԱՆԳՈՒՄՏ,

ԵՐԱ ՆՈՐ ԶԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԵՐԱՆՑ ՀԵՂԵԱԿԸ:

Արշակունեաց բարեռոհմիկ սերնդից ընծիւղած այս մի հատիկ կոյսի համար կարգում ենք իրեն նուիրած մի կտոր շարականի մէջ «Բե պարծի այսօր սուրբ եկեղեցիս ով վկայուհի սուրբ Սանդուխտ, որ զտիկնութեանն քո թողեր զփառս, որ զհայրականն քո թողեր զպաշտօնս՝ արդ՝ ի՞նչ պաշտօն և փառքեր էին սոքա, որ թողեց վկայուհիս և ռւմ համար: Թէ ում համար թողեց նա այդ ամենը, այս ցոյց է տալիս մեզ նոյն զողորմիկ շարականը՝ բացականչելով. «Վասն Բրիտանիայի» իսկ թէ ի սէր բարեգութ Փրկչի նրա թողածները օրպիտի պաշտօններ և փառքեր էին, որոնցից սուրբ վկայուհւոյս կամուրդապէս հրաժարուելու պատճառաւ՝ ըստ շարականիս մեր սուրբ Եկեղեցին ևս պարծանքով առաւ ու փնջեց նրան իւր սրբոց հետ՝ ահաւասիկ:

Ինչպէս շատ աշխարհներ, այսպէս ևս Հայաստան այն ինչ ծանրապէս խորդում էր կռապաշտութեան մէջ, նոյն այն միջոցին Թովմաս առաքնալի հրամանաւ սուրբն Թագէոս անցնելով Եղեւիս՝ աւետարանական խօսքերով «Չայնէր զամենեւեան յերկնաւոր ընթրիսն» (Սով. Ը. 11): Այս երկնաւոր ընթրիքին զեռ ևս Փրկչի ժամանակից Եղեւիսի մէջ անձկով իմն սպասող մեր քաջն Արգար, իմանալով առաքնալի զալուստը այլև իմանալով որ նա անդեղ անդարման հիւանդներ է բժշկում, որովհետեւ այս ժամանակ անբուժելի ցաւով հիւանդ էր և ինքը հրճուանօք ասում է իւր մտքում. «Սա է, վասն որոյ զբնացն Յիսուս, և անմիջապէս կանչում է իւր մօտ (Սուր. ԼԳ.): Սուրբն Թագէոս մանելով Արգարի մօտ ոչ միայն սոքի է հանում, ակար արքային՝ փարատելով նորա

դժնդակ ցաւերը՝ այլեւ իւր լուսաթափախ աջը վերացնելով այնտեղ արքունիքում՝ արքայի և իւր թեի տակ ծուարած արքայազուններին՝ իսկ զուրսը նրա բարեխնամ ձեռքի տակ գտնուած ժողովրդեան վերայ՝ օրհնում և պա մկրտում է բոլորին և մկրտութեան սուրբ ջուրը ամէնքի վրայից գեւ չցամաքած « Զգուրս տաճարաց կոռն փակեցին և որ ի վերայ բազնին և սեանն կային պատկերքն՝ ծածկեալ պատեցին եղեգամբ » (անդ) :

Եւ այսպէս սուրբն Թադէոս այս գեաւհաւատ ժողովրդեան երեսի դէմ փակելով հեթանոսութեան տաճարների դռները և իւր տեղ իրեն պահպան ձեռնադրելով ու դնելով Եղեգնայում մետաքսագործ Ալդէին, ապա Արգարի թղթով գալիս է Հայաստան նրա քեռորդի Սանատրուկի մօտ ուր թէպէտ Սանատրուկ և իւր ժողովրդից շատերը հաւատում և մկրտում են առաքեալի ձեռքով սակայն նոցա այս դարձը երկար չէ տեսնում այլ նորից կանթեղուում է Հայաստանի մէջ կռապաշտութեան աղօտ լսուները՝ Եղեգնի վրայից զօրացնում է նրա լոյսը Արգարի որդի անարժանն Անանէ, որ « յետ մահաւան հօրն երաց դաճարս կոռն և կալաւ զպաշտօն հեթանոսութեանն » (Անդ. ԼԴ.), իսկ Հայաստանում՝ Սանատրուկ :

Թէ՛ Սանատրուկի մօտ իրչափ ի պատուի էին հեթանոսութեան այդ անարգ պաշտամունքները, այդ երեւում է պատմութիւնից : Երբ նա՝ Արգարի մահից յետոյ թագաւորում է Հայաստանում՝ նրա որդիքը կոտորելու ծաւաւով այն ինչ Բագրատունեաց և Արծրունեաց քաջերի հետ իջնում է Եղեգնիս « Տալ պատերազմ ընդ որդիսն Արգարու, զի բոլորին արեւեցէ թագաւորութեան » (անդ. ԼԵ.), այդ ժամանակ Եղեգնի վրայի ամբողջ ժողովուրդը ի նկատի ունենալով անողորմ արքայի քրիստոնէից դէմ յարուցած խիղիս հալածանքները, ահաբեկուած սրտով պատգամ է ուղարկում և յայտնում, որ կտայ նորա ձեռքը քաղաքը և իրենց թագաւորի գանձերը՝ որ և տունն, միայն թէ « Զի մի՛ վրդովեցէ զնոսա ի քրիստոնէութեան հաւատոյ » (Անդ.) :

Ահա այսչափ ահարկու և ջերմ կռամու էր Սանատրուկ և նա այն ինչ՝ մի կողմից իւր

անոտի պաշտամունքների ետեւից ընկած, իւր ահեղ սրով ամեն տեղ բորբոքում էր հեթանոսութեան հուրը, իսկ միւս կողմից իւր իշխանութեան ահով և սատով գանձ և քաղաք կողոպտելով մեծացնում իւր թագաւորութեան շուքը, ահա ձիշդ այս շարաշուք ժամանակներն էր, որ նրա զուստը կոյսն Սանատրուկ իւր հօր ունեցածների ոչ մէկի և ոչ միւսի վերայ աչք չէթեցնելով, « Թողեց իւր հայրական պաշտօնը թողեց իւր արկնութեան փառքերը » և աշակերտելով սրբադան Թադէոս առաքեալին, այլ իմն անձկով և փափագով մօտեցաւ ու սիրեց՝ անվախճան և անկապտելի փառքեր խոստացող նրա աւետարանած Փրկչին : Բայց տարաւ Սանատրուկ իւր կամաց և խելքի ընդդէմ իւր աղջկայ այս համարձակ արարքը, արարք՝ որ « Ըրբ մաժողով դիւցաւատար պաշտօնէիցն պատմեցին » իրեն և նա առ ամօթոյ հալուում մաշուում էր, ոչ բնաւ (Ստի. Ը. 14) : Ընդհակառակը՝ թափելով իւր սրտից ամենայն ծնօղական գութ և սէր, առաքեալի զխի հետ դստեր զլուխը անողորմ դահիճների մահաբեր սրին բաժին հանեց :

Այժմ անցնենք վկայուհոյս հին և նոր շարականներին :

Մայր Աթոռի Մատենադարանի 1588 համար կրող ոմն Սարգիս երեցի Շարականը, որի մասին շատ անգամ առիթ ենք ունեցել խօսելու,՝ ունի մի Տօնացոյց, ուր հին շարականների յիշատակութեան հետ յիշատակում են և նորերը, և մի Յանկ կամ Յուցակ, որի մէջ յիշատակում են թէ հին ու նոր շարականները և թէ նոցա հեղինակները :²

Արդ՝ բանալով նրա Տօնացոյցի 224^բ երեսը, կարդում ենք. « Գշ. Սանդրխտո կուսին. հց. ԷԷ. Աւրհնեմք զքեզ Տէր. մի. ԲԷ պարծիւ և թէ գիտես զնորերն ասա » :

Իսկ բանալով նրա 223^բ երեսի վերջը դրած Յանկը, կարդում ենք ի միջի այլոյ՝ « ԶՅովակիմա և Աննաին. Որ նախիմաց իմաստ » :

1. Տես « Արարես » 1894. Մարտ և 1897. Մարտ :

2. Այս Յանկից զատ, ունիմ ձեռքիս ևս այլ վեց ձեռագիր Յանկեր, որոց միոցում անհամար լատի կաշիս ձեռք տալ ընդերցողներին յարախախտ հեղինակի գրածը :

առեթեամբն, զհրաշագեղ ծաղիկ մեծացուցէն. զվերնական բարեաց բաշխմանն դործ. զԱւագ շարաթին մեծացուցէքն. և զհամբարձմանն. Սաշի Թագաւորդ մեր Բրիտոս. և զգեղարդեանն իսկ դու պարծանքդ պարծ. զՍուրբ Սանդուխտ նորն. զառաքելոցն ի յանսահման ծովն. զսրբոյն Սարգսի Ամենասուրբ Երրորդութեանն ազնիւ ծ. և զՀգաւր արքային զաւրեղ զինա. և այլ բազում. սուրբ վարդապետին Վարդանա է ասացեալ »:

Մենք կարգաւ յառաջ կրերենք նոյն և այլ ձեռագիր Շարականներից բազմադիւն վարդապետի այդ աշխատութիւնները, զնեւ լով այստեղ բոլորի ծակատին սուրբ կոյսիս աւուամբ ոգեգրածները:

«Շարական սրբոյն Սանդուխտ. Աւրճնութիւն»
Թղ. 167բ.

34. Անդրանիկ կամայն հաւր կամակատար սուրբ Սանդուխտ, հա(յ)աստանեաց մայր հաւատոյ, սանդուղք ելից յերկրէ յերկինս. բարեխաւս լեր առ Բրիտոս, մայր կուսութեան ազգաց բազմաց:

Աւրիորդ հա(յ)ոց մեծաց, հարսն երկնաւոր անմահ բանին, զոր փեսաւէրն հրաւիրեաց՝ սուրբ առաքեալն Թաթէոս. բարեխաւս լեր»:

Ծիրանածին ծաղիկ երկրի, Թագ Թորդոմեան Թագաւորաց. մարտիրոսական և կուսական պսակ առեր ի կոյս որդւոյն. բարեխաւս լեր»:

4. Անճառելի սուրբ ճառագայթ փառացն հաւր, ի խնդիր մոլորելոցս առաքեցեր զսուրբ զառաքեալն Թաթէոս. որով զքեզ միշտ աւրհնեմք Աստուած հարցն (մերոց):

Բանդ անեղ փեսայդ խաչեալ, որ ի մահու առաքատէ մեծարեցեր զսուրբն Սանդուխտ. որով զքեզ միշտ աւրհն»:

Թագաւոր յաւիտենից Բրիտոս, Թագաւորդ հարսն ընկալար ի Թորդոմեան տանէ, յերկինս. որով զքեզ միշտ աւրհն»:

4. Բարձր արարէք զնայ յաւիտեան:

Ձհայրն փառաց բարերանեալ՝ որ ընկալաւ հարսն իւր որդ[ւ]ոյն զերանելին սուրբ Սանդուխտ, աւրհնեցէք և բարձր արարէք զնայ յաւիտեան:

Ձկուսածին բանն բարձրեալ՝ որ ի քոյրութիւն իւր հրաւիրեաց զկուսան սուրբն Սանդուխտ, բարձր արարէք զնայ յաւիտեան:

« Երանցն հիւսիսո[յ] վէմ հաւատո[յ] հատեալ ձեռամբ Թագէոսի՝ եգեալ ի հիմն եկեղեցւո[յ] սուրբ Սանդուխտ. աղաւթիւք սորա Բրիտոս ողորմեա մեզ:

Ի հովիտս տրտմութեան բուսեալ շուշան շնորհաց սուրբն Սանդուխտ. աղաւթիւք սորա Բրիտոս ողորմեա մեզ:

Ի խնկաբեր սուրբ արմատոյն Արրահամու տունի փրկաւէտ յուսոյ, սանդուղք հոգւոց հա[յ]աստանեայցս. աղաւթիւք սորա Բրիտ»:

« Երաշագործ աստուած և հայր, որ զԹացար յազգս հա[յ]ոց. և հայրական մեծ գթութեամբ զսուրբն Սանդուխտ ետուր մեզ. աղաւթիւք սորա խնա[յ]եա ի մե[զ]:

Միածին որդի և լոյս, որ կուսութեամբ եկեր յաշխարհս և նստելոցս ի խաւարի զսուրբն Սանդուխտ ետուր մեզ. աղաւթիւք սորա»:

Ծառագայթ Հաւր և որդւոյ և ճշմարիտ Աստուած Հոգի որ ծնար զուսար իմաստուն զերանելին սուրբն Սանդուխտ՝ զկուսութեամբ ծնօղն մեր. աղաւթիւք սորա»:

Ի. 4. « Բ և պարծի այսաւր սուրբ եկեղեցի... »

1. Մանկունքն իրեն հին շարական գրութեան կ'ընթացէ մեծով. արդէն ծանօթ լինելու պահանջատէ լղբոյն մարտոյն: